

Слађана Стојаковић
Београд, Народна библиотека Србије

УДК 025.29(497.11)

РЕФЕРЕНСНА ЗБИРКА НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СРБИЈЕ

Свака библиотека, у зависности од типа и структуре корисника, селективно сакупља капитална дела која у себи садрже акумулирана светска сазнања, неопходне чињенице и податке. Ова дела представљају богат извор информација за кориснике, а посебно за библиотекаре, који на основу добро формиране збирке ових капиталних референсних дела могу да пруже брзу, тачну и релевантну информацију.

Референсна збирка

Референсна збирка је систем узајамно повезаних монографских и серијских секундарних и терцијарних публикација намењених брзом добијању података научног, примењеног и инструкторског карактера, које нам пружају основне научне чињенице, али и актуелне информације садржане у примарним документима, неопходне читаоцима за проучавање, сигнализирање и ретроспективно претраживање достигнућа у појединим научним областима, како у националним тако и у интернационалним оквирима.

Формирање референсне збирке и сакупљање референсних дела различитог садржаја има за циљ да као важан информативни инструмент удовољи информационом потребама корисника и помогне библиотекарима у решавању њихових захтева.

Референсно дело

Референсно дело – као секундарни документ доноси систематизоване прегледе / пописе примарних публикација или у сажетом и скраћеном облику пружа информације о прихваћеним сазнањима која су у њима садржана.

Прикупљање и одабирање одговарајућих референсних дела је врло одговоран и комплексан задатак. Која књига треба да буде заступљена у референсној збирци може се утврдити на основу тачно постављених критеријума. Процена (вредновање) референсних извора састоји се у утврђивању њихове потенцијалне важности за одређену средину и библиотеку. За вредновање одређених наслова могу послужити следећи елементи:

1. *Ауторитет*: који се заснива на стручности аутора, сарадника и уредника као и репутације издавача.
2. *Обухватност*: колико широко је обрађена одређена тема, савременост дела и квалитет библиографије у његовом саставу.
3. *Обрада*: утврђивање потпуности, поузданости и објективности података, као и оцена стила у односу на намену и потенцијалне кориснике.
4. *Класификација* грађе, пратећи прилози и научни апарат.
5. *Формат*: физички изглед, повез и илустрације.
6. *Специјалне карактеристике* према којима се дело разликује од осталих те врсте.

Приликом набавке референсних дела потребно је успоставити равнотежу збирке, односно:

- правилно одредити заступљеност дела из различитих области, у зависности од специјалности библиотеке и профила корисника;
- однос референсне збирке и других збирки, или целокупног фонда;
- успоставити подједнаку заступљеност старих и нових издања у оквиру стручних група.

Референсна дела која библиотекар одлучи да уврсти у оквир референсне збирке излажу се у слободном приступу у читаоницама или специјално одређеном простору и носе обично посебне сигнатуре и класификационе ознаке, које се разликују од ознака на публикацијама из редовног фонда.

Због различитих форми и садржаја, документа у саставу збирке могу се поделити у односу на тип докумената на:

- монографске и серијске публикације;
- начин презентације грађе: енциклопедије, речнике, лексиконе, биографије, библиографије, адресаре...;
- према садржају: уметност, књижевност, природне науке и сл.

Међутим, пошто је у случају референсне збирке садржина важнија од форме, најчешће се збирка сређује по неком утврђеном класификационом систему (УДК, ДДК, подела у 20 група Konstance Winchell или интерно урађена и разрађена подела). Без обзира за који се систем презентације збирке библиоте-

ка одлучи, битно је да га се стриктно придржава и да буде доследна у тој подели. Та доследност омогућује корисницима да самостално користе референсна дела и да упознају систем смештаја стручних група и публикација у њеном саставу. Неопходне промене, нарочито због раста збирке и прилива нових публикација, треба извести на најфункционалнији и најефикаснији начин.

У сваком случају, добра колекција референсних дела, која су сакупљена са одређеним циљем, осмишљена и стручна поставка и зналачка допуна, основа су за успешан референсни рад.

Референсни рад

Референсни рад најчешће се дефинише као „директна персонална помоћ читаоцима у тражењу информација“.

Ако су три основне функције библиотека, аквизиција, обрада докумената и дисеминација информација, тада је референсни рад упућен првенствено на последњу, дисеминациону функцију.

Овај рад се разликује од других библиотечких активности или служби, јер се референсна служба карактерише као виши степен персоналне интеракције између библиотекара, корисника и њихових информационих потреба, које се кроз директан контакт упознају, дефинишу и решавају.

Референсни рад карактеришу три основна аспекта:

1. *информациони рад* – који се састоји од изналажења потребних информација или помоћи корисницима у тражењу таквих информација;
2. *подучавање – едукација* – корисника како да пронађу потребну публикацију, о условима коришћења библиотеке, као и о свим информативним средствима и референсним изворима;
3. *помоћ – вођење* корисника у току истраживања, помоћ у избору адекватних референсних извора и селекцији библиотечке грађе која одговара њиховом образовању и потребама.

Референсни рад може се рангирати од минимума помоћи корисницима (упућивање на одређене изворе) до активнијег рада, рецимо проналажења траженог податка или издавања публикација о поједином проблему / теми.

Уколико је овај рад активнији и успешнији утолико ће сама библиотека више оправдати своје постојање и делатност, повећати свој углед и стећи поверење своје средине.

Референсна збирка Народне библиотеке Србије

Народна библиотека Србије у односу на своје функције као националне и општенаучне библиотеке формира и своју Референсну збирку.

Референсна збирка Народне библиотеке Србије садржи селективно сакупљене југословенске и стране монографске и серијске секундарне и терцијарне публикације (библиографије, енциклопедије, лексиконе, речнике, приручнике, адресаре, годишњаке и сл.).

Публикације које резимирају сва подручја људског знања и упућују на изворе тих знања смештене су у слободном приступу у оквиру читаоница. На око 1000 дужних метара полица изложено је преко 30000 публикација. Овакава презентација збирке омогућава корисницима директан приступ збирци, самостално сагледавање њеног садржаја и брзо и лако изналажење потребних података и литературе.

У дугој историји Народне библиотеке приручници су имали занимљив развојни пут.

Први званично именовани библиотекар Народне библиотеке Србије Филип Николић, на самом почетку рада, набавио је већи број стручних библиотечких приручника да би уз њихову помоћ решио проблеме везане за начин пословања и сређивање фондова. Ђуро Даничић је поручивао „стручне новине“ за потребе библиотекара и посебно је схватио значај речника. Јанко Шафарик је од добијених просторија једну одредио за читаоницу и снабдео је приручном литературом – енциклопедијама и речницима. Стојан Новаковић се посебно залагао за „набавку главних дела из свих грана светске науке“. И каснији управници следили су пут који су започели Филип Николић и његови наследници. У периоду обнове Народне библиотеке Душан Милачић је посебну пажњу посветио избору приручне литературе.

Хронолошки преглед развоја Референсне збирке од 1945. године

- 1948-1972. – Формирање збирке приручника
- издвајање приручника из састава редовног фонда,
 - селективна набавка – куповина /размена страних издања,
 - издвајање приручне литературе из поклона,
 - подела приручника на 20 стручних група (Винчелова подела)
 - смештај у читаоници – слободни приступ.
- 1972-1979. – Пресељење у нову зграду
- смештај приручника у оквиру читаонице,
 - 1973. велики прилив страних издања (поклон страних дипломатских представништава поводом свечаног отварања Народне библиотеке Србије),
 - од 1974. класификација и сређивање приручника по УДК систему,
 - усаглашавање старог и новог калсификационог система смештаја,

- повећан број наслова серијских секундарних публикација.
- 1980-1989. – Систематски рад на збирци
 - афирмисање и указивање на значај и даљи развој збирке,
 - сређивање, одржавање и презентација збирке,
 - израда дезидерата и набавка нових наслова,
 - евиденција приручника у другим одељењима,
 - активнији рад са корисницима – истраживање података на основу збирке и основног фонда,
 - 1989. увођење електронског каталога.
- 1990- 1992. – Проширење рада у оквиру Референсне збирке
 - издвајање најзначајнијих и најтраженијих референсних издања и наслова ради ефикаснијег информисања и бржег услуживања корисника,
 - унапређење и проширење информативног и истраживачког рада за потребе корисника,
 - формирање, комплетирање и одржавање збирке званичних докумената због повећаног интересовања и учесталости захтева.
- 1993- 2000. – Комплетирање Збирке домаћим и страним издањима
 - издвајање библиотечке литературе потребне за студенте библиотекарства у сарадњи са Катедром за библиотекарство,
 - пријем Референсне збирке Америчког културног центра.
- 2000-2004. – Реорганизација рада у оквиру Збирке и формирање нових центара на основу сакупљених докумената, разрађене информативне делатности и броја корисника
 - формирање Правно-информационог центра,
 - формирање Центра за библиотекарство.

Збирка данас има нову физиономију и функцију. Дошло је до преображаја њеног изгледа, садржаја, коришћења и првенствено њене улоге у научноистраживачком раду.

Структура корисника Референсне збирке је веома разнородна у односу на школску спрему, стручну и професионалну оријентацију, научна звања и специјалности.

Услуге у оквиру Референсне збирке користе:

- научни радници ради истраживања података за свој научни рад;
- стручњаци ради даљег усавршавања (магистарске и докторске тезе);
- стручњаци најразличитијих профила ради проширења своје делатности или усавршавања технологија и процеса рада;
- остали грађани ради решавања својих личних проблема или властитих културних потреба;

- матуранти и студенти због проблема везаних за наставу или писање матурских, семинарских и дипломских радова.

Због разнородне структуре корисника један број је у могућности да самостално консултује одређени документ и пронађе одређени податак, али је већи број оних којима је потребна стручна помоћ билиотекара.

Улога библиотекара Референсне збирке није само да сакупља референсна дела и врши њихову презентацију, већ да као жива карика посредује између акумулираног знања докумената у саставу Референсне збирке и других фондова Народне библиотеке Србије и корисника. Основни задатак информативне службе је да свим корисницима, без обзира на специфичност и врсту њиховог захтева, у директном контакту помогне у проналажењу потребног документа / информације / податка и пружи потпун одговор на постављено питање.

John D. Cowley у својој књизи „Употреба приричника“ описао је информативну службу као: „... низ критичних ситуација које искрсну чим неко нешто пожели да сазна“. Да би разрешио „тај низ критичних ситуација“, библиотекар поред познавања докумената у саставу збирке мора да познаје и процес рада који мора да спроведе, од постављеног питања до пронађеног одговора.

Није увек лако дефинисати и јасно формулисати питање корисника, нарочито када он недовољно познаје област за коју је везан његов проблем. Кроз разговор – референсни интервју- библиотекар помаже кориснику да јасно дефинише свој захтев, што олакшава пут библиотекару до проналажења потребног документа и информације. Приликом анализирања питања корисника библиотекар мора да утврди:

- ужу специјалност и тачно дефинише тему (уз дефинисање стручних појмова и утврђивање дескриптора који су неопходни за проналажење потребних докумената у којима су садржане потребне информације)
- обим информација у зависности од нивоа рада (дипломски рад, стручни рад и др.)
- тип документа – монографске или серијске публикације, стручни чланци
- хронолошко одређивање теме и распон истраживања – преко текућих извора (актуелне информације) или праћења проблема кроз дужи временски период (ретроспективно претраживање)
- географску одређеност (место, област, држава)
- језик којим се корисник служи
- рок за пружање информација
- форму одговора (попис литературе/испис из базе, поручивање публикација и проналажење податка, копирање/скенирање истражених података, лоцирање публикација које не поседује Народна библиотека Србије и упућивање корисника у друге институције).

Поред информативног рада у Народној библиотеци Србије, битна карактеристика референсног рада је и његова едукативна функција која се одвија кроз: информисање корисника о информативним инструментима, указивање на друге изворе информација у библиотеци, обучавање корисника за самостално претраживање, помоћ у селекцији и вредновању докумената, помоћ у избору релевантних извора, повезивање корисника са другим институцијама ван Народне библиотеке Србије.

Статистички преглед

Табела 1.

ФОНД РЕФЕРЕНСНЕ ЗБИРКЕ		1974	1984	2004
Монографске публикације	Сигнатура	6948	8128	11735
	томова	20140	23680	32000
Серијске публикације	Сигнатура	759	233	55
	Св/том	20000	50000	75000

Табела 2.

ИНФОРМАТИВНИ РАД	1974	1984	2003
Корисници / захтеви	47	136	362
Информације / библиографске јединице	700	4720	8400

(Информативни рад обухвата истражене податке на основу Референсне збирке, каталога база података и фондова НБС)

Табела 3.

ДЕЛАТНОСТ у оквиру Референсне збирке.	1974	1984	2003
Информативни рад	78%	84%	90%
Инструкторски рад	2,5%	5,7%	8%
РЗ – одржавање / издавање	19,5%	9,8%	2%

(Процентуално исказано утрошено време)

Потребе корисника у односу на збирку и информативу помоћ расту и њихови захтеви су све сложенији. Тенденција пораста информационих захтева утиче на састав и садржај збирке. Да би збирка садржала релевантне податке и информације потребно је праћење структуре и профила корисника и њихових захтева. Анализа потреба и захтева корисника утицала је на формирање Збирке званичних публикација и Збирке библиотечке литературе, прво у оквиру Референсне збирке, где је стручно – методолошки развијен систем информа-

тивног рада и коришћења до нивоа и обима који је условио и омогућио формирање два нова, специјализована информациона центра.

Од Збирке званичних докумената до Правно-информационог центра

Са формирањем Збирке званичних докумената започело се 1990. године. У оквиру старог класификационог система, државна документа налазила су се у оквиру групе Ђ у којој су били заступљени: Државни календар Краљевине Србије, United States Government Publications, Government Publications Monthly itd. Од 1974. године, када је прихваћен систем УДК за класификацију фонда и приручника, (група 087.7) (Званичне публикације) иновирана је претежно стручним издањима. Ове групе нису обухватале велики број публикација и била им је посвећена несразмерно мала пажња у односу на улогу коју ова документа имају.

Због учесталих захтева корисника и исказане потребе за консултовањем правне и законодавне литературе, у оквиру Референсне збирке комплетирана су основна званична документа (службена гласила) и потребни информативни инструменти (регистри, пописи, базе). Добро организована збирка и информативне услуге утицали су на повећања броја корисника (преко 3000 годишње), којима су једино у Народној библиотеци Србије била лако доступна ова документа и потребне информације. Тиме су се стекли услови да се Збирка званичних докумената издвоји из састава Референсне збирке и формира специјализовани центар.

Центар за правне информације Народне библиотеке отворен је 18. јула 2002. године у сарадњи са Саветом Европе, Организацијом за безбедност и сарадњу у Европи (ОЕБС) и Фондом за отворено друштво.

Центар је организован као специјална збирка, у оквиру које се налази литература из области права и њему сродних наука. Он прикупља, чува и даје на коришћење монографске и серијске публикације и пружа могућност претраживања преко електронских база података, компакт дискова и видео материјала.

У оквиру Центра доступне су примарне публикације, секундарне публикације и електронске базе података и електронски извори.

У примарне публикације спадају:

- избори најзначајнијих дела из области права и њему сродних области;
- званична документа – од збирке закона кнеза Милоша до савремених и текућих издања (Службени лист ДЗСЦГ, Службени гласник РС, Службени лист града Београда, међународни уговори);
- прописи, уредбе, решења, судске одлуке, извештаји;
- статистички годишњаци: од Државописа Кнежевине Србије до ста-

тистичких годишњака ДЗСЦГ, Републике Србије и града Београда;

- збирке законских прописа и коментари закона.

У секундарне публикације спадају: енциклопедије, лексикони, речници и регистри законских прописа.

У електронске базе података и електронске изворе спадају:

- ИНДОК база података, која садржи комплетан регистар свих прописа донетих на савезном, републичком и градском нивоу, као и пречишћене текстове позитивних прописа и чија се база ажурира месечно;

- Параграф Net база домаћих прописа;

- Justis – Celex база међународног карактера, која обједињује прописе Европске уније и међународног права.

У оквиру Центра доступне су публикације из донације Савета Европе, Хашког трибунала и ОЕБС-а: монографске и периодичне публикације, видео материјал и документа на компакт дисковима.

Сва литература налази се у слободном приступу, у оквиру Центра. Новија издања евидентирана су у електронском каталогу Народне библиотеке Србије. Њихова локација дефинисана је словном ознаком уз сигнатуру – ПБ, што олакшава проналажење документа и његово коришћење.

Главни разлог формирања и рада Центра је омогућавање доступности званичних докумената што ширем кругу корисника, затим упознавање са оквирима демократије, како код нас тако и у свету, приближавање информација и информационих правних ресурса члановима правосуђа, парламента и научним радницима. Циљну групу Центра за правне информације чине како редовни чланови Народне библиотеке Србије, тако и сва правна и физичка лица којима је потребна литература из области правних наука.

Центар за библиотекаство

Центар за библиотекаство у Народној библиотеци Србије формиран је због потреба и захтева све већег броја студената са Катедре за библиотекаство и вишегодишњег рада са њима у оквиру Сектора за чување и коришћење фондова – Референсне збирке.

Пошто је стручна библиотечка литература била смештена у оквиру Матичног одељења (Б фонд), ради превазилажења проблема око коришћења (локација, радно време и др.) библиотекари Референсне збирке формирали су током година мању приручну збирку најпотребније литературе, неопходне за редовне студије библиотекаства и израду стручних радова.

Новом реорганизацијом у Народној библиотеци Србије и разрађеним информативним радом у оквиру Референсне збирке створени су услови да се обједине фондови збирке библиотечке литературе, омогући боља доступност

публикација и развије систем научноистраживачког рада за потребе библиотекара и студената библиотекарства.

У оквиру Центра доступна је у слободном приступу:

- приручна литература из области библиотекарства (група Б);
- библиотечка литература из редовног фонда – домаће и стране монографске и серијске публикације;
- актуелна библиотечка литература селектована на основу директних захтева корисника (Референсна збирка);
- библиотечка литература из састава Америчке збирке која је поклоњена Народној библиотеци Србије.

Фонд Центра за библиотекарство садржи преко 2000 монографских публикација и око 50 наслова домаћих и страних стручних часописа.

Нови Центар за библиотекарство смештен је на простору средњег дела галерије, изнад Централне читаонице. Фонд је у слободном приступу и намењен је за самостално коришћење, или уз помоћ библиотекара.

Састав и садржај ове специјализоване збирке пружају могућност за интердисциплинарна и мултидисциплинарна научна и стручна истраживања и развој информативног и едукативног рада у оквиру Центра.

Рад са корисницима првенствено се односи на информативне услуге (проналажење и уступање литературе за потребе студија, решавање тематских захтева), инструкторски рад (упућивање корисника на поједине изворе, помоћ у истраживању и селекцији докумената) и едукативан рад (помоћ везана за коришћење појединих докумената и информативних извора, цитирање литературе...).

Корисници Центра су пре свега студенти библиотекарства и других факултета, библиотекари који припремају магистарске и докторске тезе и библиотечки радници због припремања стручних испита, даљег усавршавања или писања стручних радова.

Центар за библиотекарство у свом даљем развоју треба да прошири сарадњу са наставним особљем Катедре за библиотекарство и школом Б+ и преко информативних предавања и семинара допринесе развоју научноистраживачког рада и библиотекарства у Србији.

Тако је Референсна збирка Народне библиотеке Србије, као ризница људског знања постала значајан извор за решавање „нерешивих проблема“, проналажење мало знаних и скривених података и значајан учесник у научноистраживачком раду појединаца, пројектима научних, државних и медијских институција. Захваљујући раду и упорном истраживању библиотекара, многи наши и страни стручњаци сакупили су драгоцене податке и објавили своје

радове. Отворена за све, Референсна збирка и њени библиотекарџ својим радом доприносе и оправдавају основну функцију, значај и улогу Народне библиотеке Србије.

Литература

1. Galvin, Thomas J.. Reference services and Libraries. У: Encyclopedia of Library and Information Science. New York: Marcel Dekker, 1978, vol 25, pp. 210-226.
2. Grogan, Denis. Practical Reference Work, London: Clive Bingley, 1979.
3. Cullen, Rowena. Only connect... a survey of refernce service - past, present and future. У: Information Services in an Electronic Environment. International Yearbook of Library and Information Management 2001/2002. Lanham, Maryland: Scarecrow Press, 2001, pp. 3-42
4. Katz, W.A.. Introduction to Reference Work. Vol.2, Reference service. New York: McGraw-Hill, 1969.
5. Higgens, Gavin L.. Printed Reference Material. London: Library Association, 1984.
6. Кашић, Смиљка. Од једног приричника до референсне збирке. У: Споменица 1832-1982. Београд: Народна библиотека Србије, 1985, стр. 257-274.
7. Ђаја, Иванка. Приручници у новој згради Народне библиотеке Србије.У: Годишњак 1978. Београд: Народна библиотека Србије, 1979, стр. 311-315.
8. Рајчевић, Душица. Центар за правне информације Народне библиотеке Србије. У: Гласник Народне библиотеке Србије, 2002, стр.363-368.

Резиме

Народна библиотека Србије од свог оснивања до данас негује и развија своју Референсну збирку, која је током времена мењала изглед, садржај и улогу у научном, стручном и истраживачком раду корисника. Те промене условиле су стварање два нова, специјализована центра. У Центру за правне информације доступна је литература из области права и њему сродних наука, званична документа, електронске публикације и базе података. Центар за библиотекарство обједињава библиотечку литературу, развија систем научноистраживачког рада и сарадњу са другим сродним институцијама. Информативно-истраживачки рад у оквиру Референсне збирке допринео је научном и стручном раду појединаца и институција и развоју делатности Народне библиотеке Србије.

Слађана Стојаковић

Справочный фонд Национальной библиотеки Сербии

Резюме

Национальная библиотека Сербии с времени своего учреждения до сих пор холит и развивает свой справочный фонд, который по мере того как время проходило, менял свой вид, содержание и роль в научной, профессиональной и исследовательской работе пользователей. Такие перемены обусловили учреждение двух новых, специализированных центров. В центре правовых информаций, доступна литература из области прав и

родственных наук, официальные документы, электронные публикации и базы данных. Центр библиотечного дела соединяет литературу по библиотечному делу, развивает систему научноисследовательской работы и сотрудничество с другими сродными институтами. Информативно-исследовательская работа внутри справочного фонда, способствовала научной и профессиональной работе как занимающегося, так и институции и развитию деятельности Национальной библиотеки Сербии.

Slađana Stojaković
Reference Collection of the National Library of Serbia

Summary

From its foundation up to today, the National Library of Serbia takes care and develops its Reference Collection, which appearance, content and role in the scientific, professional and research work of the user have been changed during the time. Those changes have imposed the creation of two new, specialized Centres. The Centre for Law Information, where all the written materials in the domain of Law and its similar scientific disciplines, official documents, electronic publications and databases are available to the user. The Centre for Librarianship regroups all the professional library materials, develops the system of scientific research and cooperation with other similar Institutions. The informative and research work within the Reference collection has contributed to the scientific and professional work of individuals and Institutions and in the development of the activity of the National Library of Serbia.